

համար այսպիսի կեղեքումի մը , որմէ զերծ չէ ոչ մէկ ընտանիք, Դեռ աւելին հայ, ո՛չ օրէնքներու եւ ոչ նոյնպիսիներու արտօնագրերու մէջ, որոնք պաշտօն ունին այդ օրէնքներու գործադրութեամբ միջոց խորհելու այդպիսի բացայայտ գողութեան մը դէմ , չկայ նախատեսւած այնպիսի յափշտակութիւն մը , որմէ սակայն իրապէս կը տարուի մարդկութիւնը ։ Ամէն պարագայի մէջ , այսչափ քաւական է ցուցնելու համար , թէ պատժական օրինադիրքը պատրաստուած է կառավարող դասակարգի ձեռքով , որը կ'հսկէ անոր գործադրութեան ո՛չ թէ կասարեւու , այլ ընկերական մակարդակէն վար պահելու համար տկարները ։

Օրէնքը , առնուազն ինչ ինչ ձեւերու տակ , կ'թողատրէ խարդախութիւնը , որով գործելու մասը կ'կայանայ հասարակութեան հաւատացնելու մէջ , թէ նոյնչափ արժան գնած է իրը , որ այդ գնով նոյն իսկ վաճառականին անկարելի պիտի լինէր ինքն իրեն համար հայթայթել ։ Լրագիրները զգւելու չափ լեցուն են այսպիսի հակասական , ստացող ազդերով ։ Մեր շէնքերը , ճանապարհները , աղտոտած են կեղտոտ աղ-դափեղներու վրայ փակցւած ակներեւ ու գոհնիկ ստախոսութիւններով , որոնց միակ նպատակն է կողոպտել անցորդներու դրամը ։ Մեր բուրդ վաճառականները , արհեստագործները ստախոսութիւննե՛ր է որ կ'պոռա հազարումէկ ձեւերու տակ , իրական գնէն աւելի սուղ ծախելու համար՝ արտագրութիւններ ։

Պատժական Օրինադիրքը լուռ կը մնայ սակայն , որովհետեւ նա հրատարակւած չէ երբեք այդ դասակարգը հարածելու համար . . . Հարուստը երբեք չպիտի իյնայ Պատժական Օրինագրքի մկրատին տակ ։

Թրգ. Բ. Փրնա. Ս. ՍՂԵՐԴՅԵԱՆ

ԳԼԱՐԷՆՍ Ս. ԴԱՐՐՈՎ

ՌՈՒՍԱՆԱԾՈՌ ՆՈՐԱԳՈՅՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ ԴԷՄՔԵՐ

Յովհաննէս Կոստանեան

Ծնուել է Սլէքսանդրապօլում 1868 թուին յուլիսի 3-ին Նախ տարական կրթութիւնը ստացել է տանը ծնողներին մօտ , յետոյ Արաբջանեանցի մասնաւոր դպրոցում ։ Տասը տարեկան հասակում մտնում է Գէորգեան ճեմարանի 1 դասարանը ։ Իբրեւ երթեւեկ աշակերտ , շարունա-

կելով մինչեւ V-րդ դասարանը , որտեղից դուրս գալով անցնում է Բազումի ընկալական դպրոցը , ուր եւ աւարտում է իր մէջ անկարգ ուսումը :

Իսկ 1888 թուին շարունակում է բարձրագոյն ուսումը Նոր-Աղէք սանդրխայի (Պուլանա , Վարշաւայի մօտ) գիւղատնտեսական ճեմարանում , այնտեղից աւարտած , 1892 թուին հրաւիրվում Ալէքսանդրապոլի Ս. Փրկչի դպրոցը տեսչական պաշտօնով , ուր երեք տարի ծառայելուց յետոյ հեռանում է տեղական հողաբարձութան հետ ունեցած ընդհարման պատճառով : 1895 թուականից սկսած նա պարապում է մասնաւոր դասերով եւ գրականութեամբ . աշխատակցում է «Արձագանք»-ին , « Ծարագ » եւ «Աղբիւր» . «Դրական եւ պատմական հանդէս» , «Թերթերին» : 1898 թ. հրաւեր է ստանում Երեւանի թեմական դպրոցը՝ իւրեւ դասատու բնագիտական առարկաների : Մի տարի ու կէս մնալուց յետոյ հեռանում է Բենիկ վարդապետի տեսչութեան օրով : Այնուհետեւ մնացած տարիները մինչեւ ներկայումս նա իր կեանքը անց է կացնում իր ծննդավայր քաղաքում , հայրենական տան խաղաղ յարկի տակ : Գլխաւոր զբաղմունքը մասնաւոր գաղաւանդութիւններն է լինում եւ անձը նուիրում գրական գործերին :

1896 թուին լոյս է տեսել նրա բանաստեղծութիւնների ժողովածուն «Շիրակի լեզոնդաներից եւ ժողովրդական կեանքից» վերնագրով : Գիրքը արժէ 50 կոպէկ , բաղկացած 78 էջերից , ընդ ամէնը 13 լեզոնդաներ եւ ժողովրդական կեանքից վերցրած 4 բանաստեղծութիւններ , բոլորն էլ ինքնուրոյն , որոնցից հինգը առաջին անգամ են լոյս տեսնում , միւսները արտատպութիւններ՝ զանազան ժամանակներում հրատարակուած՝ վերը յիշած հանդէսներից : Կոտայեանին՝ իբրեւ բանաստեղծի՝ ուղղութիւնը եւ արժանաւորութիւնը բնորոշելու համար նախ եւ առաջ հարկ ենք համարում ներկայացնել ընթերցողին նրա ոտանավորներից մի կտոր .

Մի՛րտ են շարժում , կեանք են տալիս ժողովրդի ասուածքներ ,

Նաքա լի են տնկեղծութեամբ , նոքա վառում մեր սրտեր .

Հա՛յ ժողովուրդ , ես սիրում եմ կեանքիդ վիշտն ու խնդութիւն ,

ես սիրում եմ եսխնիքներիդ աւանդական պատմութիւն . . .

(Ս. Մեւրոպ Մալտոց էջ 32)

Եւ , արդարեւ , երիտասարդ բանաստեղծը ոգեւորուած գրչով ներկայացնում է մեզ հայ ժողովրդի կամքի հայելին իր բազմակողմանի երևոյթներով , իր ժպտուն եւ արտասուալից , ուրախ եւ մեղամաղձիկ արտայայտող կողմերի բազմազան յատկութիւններով : Այնտեղ գեոմրակի՝ լւմ է հայրենի երկիրը — Շիրակ գաւառը , նահապետական աւանդական ծովացած անմիջ երգերի . եւ հաւատալիքները պարզութեան մէջ : Եւ ահա՛ պ. Կոստանեանը կենդանութեան արձագանք է տալիս իր այդ հայրենի դարեւոր քնած բնութեան , նկարագրելով պատկերաւոր

դարձուածքներով ու գեղեցիկ համեմատութիւններով նրա ամբողջական գրաւիչ տեսարանները իրենց նուրբ գեղեցիկութեամբ — սարերը՝ ալլաւն ծաղիկներով, ձորերը՝ փրփրուն զետեքով, անտառները՝ աղմկող խորհրդաւոր սոսափիւններով, լճերը՝ բանաստեղծական ջրերի բիւրաւոր ծփանքներով, եթլինքը՝ աստղալից իր պայծառ կապոյտով, դաշտերն ու մարգերը՝ ծիւլ-խոտերով, շող ու ցօղով . . . Մի տեղ աշուղն է «չունգուրն» զարկում ոսմկական մրմունջների արտառուչ եղանակներ եւ հայրենասիրական դիւցազներգութիւններով սրտերը վառում, մի տեղ Արփաչայի ալիքներն են զարնվում օփերին եւ հողին զարթեցնում վաղեմի տիրոյ արկածների յիշատակներով, մի տեղ Լուս-Ամրոցն է քուն մտել գետի անուշ օրօրներից, մի տեղ Փարունայ լիճն է փռուած լեռների բարձրում, մի տեղ Ս. Մեսրոպ Մաշտոցն է երազի մէջ հայ լալբերանական տառերը մագաղաթի վրայ ձեւակերպելու տենչով վառուած, միւս տեղ վանայ բերդն է հպարտօրէն բազմած ծովակի կապոյտ ջրերի վրայ իր վսեմ խրոխտութեամբ, մի ուրիշ տեղ էլ զբժբաղէ կիճն է սրտաշարժ ողբում «վշտի աշխարհը եւայլն» . .

Այո՛. այդ բանաստեղծական գրկոյկում ժողովրդական կեանքին վերաբերեալ կենդանի նկարագրութիւններ կան, անկեղծ զգացմունքի տրամագրութեամբ .

Սիրեցի՛ կեանքդ, գիւղացի՛ հղբայր,
Եւ հեռու կեանքում իմ պանդխտութեան՝
Անապատում սիրով երգեցի նո՞րան :
Ես քո զարուհդ անչափ սիրեցի .
Երբ նա բացվում էր մանկական ժպտով
Եւ բնութիւնը պճնում աշխուժով . . .
Երբդ լեռներդ զարդարվում էին,
Կեա՛նք էր ներշնչում նոր զարթած երգիւր :
Երբ դու գութանով դաշտ գնում էիր . . .
Բըռով ցորենը — առո՛յգ հատիկներ,
Պարզ առաւօտեան սփռո՛ւմ ու սփռում,
Եւ Ստեղծօղին դու աղօթք անում . . եւայլն

(«Գիւղացու կեանքը» երես 58)

Բարձր սարին հաւք չի հասնում,
Միայն անուշ հովք է փչում .
Իսկ այն բարձրում՝ աստղերու հետ,
Հոռաւորչայ վառ է կանթեղ 1)

Մատաղ հողուղ — սրտոտ աղպէր,

Այն կանթեղը քեզ թուր ու թեւ :

. . . Սարի կրծքում լիքն են ափսոսք,

Այդ ափսոսք — աղբիւրներն են .

(1) Աւանդութիւն կայ, որ Ս. Լուսաւորչայ կանթեղը Արաքածի վրայ կախուած միշտ վառ է : (Թ. Կ.)

Ակն ու աղբիւր, իմ քաղցր աղպէր,

Փափագ արտիս շողն ու ցօղն նին :

Երնէ՛կ, աղպէ՛ր, քեզ սիրողն,

Ե՞րբ կը հասնիս քու մուրադին . . . հւայն

(«Թագունի երգը» էջ 16)

Այստեսելով պիտի նկատենք . որ պ. Կոստանեանի ոտանաւորներու մտադաւաժութեան վերաբերեալ անհրաժեշտ պահանջներին բաւարարութիւն տուող շեշտեր չեն երևում. եւ մանաւանդ լեզուի կատարելագործութեամբ մշակութիւն, որի պակասութիւնը խոր զգացմունքներ եւ յաջող մտքեր արտայայտելու մէջ չեն օգնում քանպատեղծին Կոստանեանի լեզուն վատ է եւ ճապաղ, որի մշակման նուրբ ձեւերի վրայ պարտաւոր է առանձնապէս ուշադրութիւն դարձնել, եթէ չէ ուղղում իր բանաստեղծական նիւթի ներքին արժանաւորութիւնները խանգարուած տեսել : Շատ անգիւրում յանդերի եւ վանկերը համաշափութիւնն էր գաւաճանում են եւ սգեղ բառերի գործածութիւնը դժուար է կայացանում առհոռն ընթերցանութեան գործը : Եւ նա չունի այն բանաստեղծական երկնակաց թռիչքների գողարկութիւնը, այն ընտրած ձևերի արհեստագիտական հմտութիւնը, այն նուրբ եւ զգայնիկ շեշտերը եւ ներշնչումները, այն արտի եւ հոգու ներքին արտայայտութեան կրակը եւ զօրութիւնը, ինչ որ ունի իր հայրենակից բանաստեղծ պ. Ա. Իսահակեանը : Երկուսն էլ նոյն տեսակի երգիչներ են, մի եւ նոյն ուղղութեան տէր, իբրեւ ժողովրդական կեանքի մօտիւններ դաշնակողներ, բայց արտայայտման ձեւերի մէջ ունին իրենց զգալի տարբերութիւնը : Պ. Իսահակեանը ունի պարզ, զգայուն, քնքշալ մեղրալեզու ոտանաւորներ, որոնց մէջ անկեղծ բորբոքուած սիրոյ կայծեր ենք տեսնում. ներշնչուած վարմունքներ արտայայտական կորովով ու գորովով, իսկ պ. Կոստանեանի մէջ ընդհակառակը բանաստեղծական կրակը՝ հանգչելու մօտ՝ թաղուած է մոխրի չեղջի տակ . . . Բաւական ժամանակ է, նա չէ երեւում գրական ասպարիզում . չը լինի՞ քնարը լուսութեան է դասապարտել . չէ՞ որ կոռւի յաղթութիւնը յարատեւողին, աւելի յառաջադիմողին է պատկանում : Չը նայելով պ. Կոստանեանը Իսահակեանից առաջ է սկսած, բայց նա չը կարողացաւ այն յաջողութիւնը, այն հոգեւ ձեռք բերել, ինչպէս որ պ. Իսահակեան Վերջինս կարծես յաղթութեան կանաչ դափներն Կոստանեանի ձեռքից խլեց՝ աւելի առաջ անցնելով իր ընտրած գրական ասպարիզում : Թող պ. Կոստանեան իր բանաստեղծական ընդունակութիւնները աւելի հասունացնէ, զարգացնէ, կատարելագործման ենթարկելով ճղոյրած, գանդաղ լեզուի անմշակ ձեւերը եւ մոթ ու խորթ արտայայտութիւնները, եթէ, յիրաւի, ցանկանում է զգաւաւ լինել թէ՛ իրեն եւ թէ՛ այն հասարակութեան, որի համար կանչուած է ինքը հնչեցնելու պառնասեան աղու գաշնակներ . . .

ԳՐԻԳՈՐ ԲԱԼԱՍԱՆԵԱՆ